ПРИДЕСНЯНСЬКА КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

ДЛЯ ШИРОКОГО КОЛА

У 1994 р. в Сумах побачила світ книга В. Б. Звагельського «Літописні міста Сумщини. З нашої давнини». Книга відкривається нарисом про Путивль, де в стислій формі передано події, згадані у письмових джерелах, розповідається про археологів, які вели розвідки і розкопки у місті, найважливіші археологічні знахідки. Поряд із «чистою» інформацією йде і художня оповідь про час штурму міста загонами хана Менгу. Доречно було б у зв'язку з цим згадати про знайдений на початку XX ст. грошовий скарб гривень на території міста. Крім того, можливо, доцільно було б вказати на суперечності в інтерпретації дати побудови храму між Г. К. Вагнером, В. А. Богусевичем і Б. О. Рибаковим. Ситуація така, що і досі неясно, коли ж його було зведено — чи у часи Ігоря Святославича, чи в середині XIII ст., буквально напередодні навали Батия.

За такою ж схемою будуються оповіді про Глухів, В'яхань, Попаш, Вир та інші міста. Щодо дитинця Глухова, то й досі не вдається його локалізувати — наскільки змінилося місто за віки, що відділяють нас від давньої Русі. Виникнення міста слід віднести до раніше, ніж середина XII ст. часу. Зовсім не випадковими є знахідка скарбу X ст. з околиці Глухова — Веригиного, досліджені І. Абрамовим на початку XX ст. кургани між містом і с. Годуновкою також датуються X—XI ст. Ці факти доцільно було б назвати у рецензованій книзі. Слід також уточнити, що на фотографії серед речей з розкопок 1991 р. (с. 17) є зображення мініатюрного горщика, випадково знайденого у середині 80-х років на посаді Глухова.

У нарисах про В'яхань і Попаш В. Б. Звагельський спирається передовсім на дані Ю. Ю. Моргунова, тоді як з'явилися й нові, здобуті експедицією по вивченню шляху Булгар — Київ (О. П. Моця, А. Х. Халіков і ін.). У 1993 р. дитинець В'яханя оглядали українські дослідники О. П. Коваленко, М. Сагайдак, а також канадський М. Димник.

Досить великий нарис присвячено Виру, розташованому на території сучасного м. Білопілля. Пам'ять про дослідження В. А. Богусевича жива у місті і по сьогодні, адже це чи не єдине в Сумській області історичне місто (і хіба що також Глухів), де намагаються дотримуватися охоронного режиму археологічних пам'яток. Слід зауважити, що на с. 35 книги помилково, очевидно, вжито термін «місто» замість «дитинець» при означенні площі.

У нарисі про Ромен слід було б акцентувати увагу на тому, що в урочищі Підгородок локалізується дитинець міста, тоді як Монастирище є його околицею. Ромен досліджував також М. Семенчик, йому вдалося навіть провести розкопки на могильнику, пізніше варварськи знищеному.

Досить лаконічно охарактеризовано дані про літописний Зартий. Чи не найбільший нарис про Липовицьк, котрий, можливо, локалізується на околиці м. Сум. Єдине з чим важко погодитися у даному нарисі — це з тим, що головною функцією Зеленогайського археологічного комплексу було обслуговування торговельних операцій Хазарського каганату. Швидше всього, як на мене, то функція обслуговування торговельного шляху (Булгар — Київ) домінує у кінці X — середині XII ст., про раніший час у житті Зеленогайського археологічного комплексу говорити поки що важко, оскільки дослідження пам'ятки лише розпочалися і матеріалів цього часу (IX—X ст.) зібрано недостатньо, щоб зробити висновки про цілковиту спрямованість даного населеного пункту на зовнішню торгівлю.

Непросто вирішити й питання про локалізацію Ігоревого сільця в с. Ігорівці Буринського р-ну Сумської обл. В умовах половецької загрози, що різко зросла в районі верхів'я р. Сули у другій чверті XII ст. і було, до речі, однією з причин зане-

паду Зеленого Гаю, навряд, щоб Ігор Ольгович тримав тут таке багате господарство. Шаидше мова може йти про Подесення, куди половці потрапляли лише як союзники руських князів при міжусобицях.

Завершує нариси післямова, в якій підсумовано викладений у книзі матеріал, зазначено можливість відкриття нових археологічних об'єктів, «знайдення» ними своїх давніх імен. Одне з них можна назвати уже сьогодні — це Нічан, згаданий у «Списку руських городів: далеких і близьких» кінця XIV ст., з яким слід ототожнювати Ніцахський археологічний комплекс. У кінці книги вміщено довідкові матеріали — про дослідників давньоруських міст території Сумської обл., а також термінологічний словник.

Наведені вище уточнення і недоліки не можуть вплинути на високий рівень оцінки книги, призначеної насамперед для широкого кола читачів. Маючи за плечима 3-річний досвід викладання у середній школі, можу з певністю сказати, що учителям Сумської обл. в цьому пощастило, адже про здобутки археологів вони діізнаються не із сумнівних газетних публікацій авторів, котрі і в очі не бачили розкопок, а безпосереднього учасника досліджень.

Книга вийшла у світ завдяки підтримці кількох організацій. Слід зазначити, що взагалі на Сумщині побачили світ кілька видань з археології у 1994 р. Це відбулося без участі державних органів охорони пам'яток історії та культури, в чому особисто я бачу добру прикмету. Виявляється, справа може робитися і без «мудрого керівництва», яке обходиться державі в чималу суму. От якби ці кошти ще й переключити на справжню роботу.

Віктор ПРИЙМАК.

ВДАЛИЙ ДЕБЮТ

1995-го року в редакційно-видавничому відділі обласного управління по пресі побачила світ збірка «Біле латаття». Її автор — Станіслав Маринчик, дебютант з Ніжина, заслужений працівник культури України, відмінник народної освіти, відомий кіносценарист та початкуючий письменник. До першої його збірки увійшли повісті, оповідання, поезії та сценарії документальних фільмів, написані в різний період.

Повість «Біле латаття», що дала назву всій збірці письменника, присвячується солдатським вдовам Великої Вітчизняної війни. Вона — про пристрасне кохання двох молодих людей, порушене війною. Повість хвилює читача своєю щирістю і простотою. Студентка медвузу, в роки війни медсестра військового госпіталю, Оксана, по закінченні війни не змогла працювати за фахом, бо кров і страждання викликали в неї спалах страшної хвороби. Адже сама була покалічена не тільки тілом, а й душею. Вона вирішує стати вчителем математики. І не випадково: знала, що при вивченні цього предмета їй рідко зустрінуться слова «війна», «бомба», «медицина». Адже проклята війна навіки розлучила її з коханим. І білі лілеї стали не тільки символом краси та цноти, але й провісниками великої біди, адже саме їх подарував Оксані Борис того червневого ранку, коли вони ще не знали, що почалась війна, яка зруйнує їхнє щастя. Мабуть, бабусина легенда про те, що нищити білі квіти казкової краси — великий непрощений гріх, була правдою.

По війні Оксана Костянтинівна стала директором школи, виростила чудового сина, зберегла в собі порядність, чесність, людяність, зіткнувшись у житті з черствістю і байдужістю. Читаючи повість, мимоволі захоплюєшся цією жінкою і хочеш бути схожим на неї.

Теми сучасного життя порушені автором в повісті «А чи винен у цьому бог?». Цей твір присвячений матерям воїнів-афганців. Завуч школи Надія Глібівна, син якої служив в Афганістані і від якого вже шість місяців не було вістей, поставила в чернігівській церкві свічку «за здоровіє». Про це стало відомо в рідній Андріївці. До речі, дія відбувається ще за радянських часів, коли відвідування церкви вважалось чи не державною зрадою. Проти Надії Глібівни виступив весь педколектив, райвно і навіть чоловік, який був парторгом колгоспу. Але мати вірила, що її син живий, тому знову і знову просила у бога допомоги. І в душі її росла і прибувала сила, досі невідома їй, якась тривожна, але радісна. І саме ця сила додала їй наснаги вистояти й не схилити голови.

Тема майже всіх оповідань автора — минула війна. І це, мабуть, не випадково. Адже книжка вийшла в рік 50-річчя Перемоги над фашизмом.

Гіркі роздуми майора Дорошенка під час відступу глибоко хвилюють читача. Це — в оповіданні «Летіли журавлі». Фашистський літак, вирнувши з-за хмар, розстріляв журавлиний ключ. Досі Дорошенко бачив помираючих людей, але ніколи не чув, щоб так квилила птиця, прощаючись із життям. І щось гостре та важке прохромило його серце. Бійці мстили фашистському звірові за рани, за смерть, за руїни, за друзів, яких не дорахувались, і... за журавлів.

Не залишає байдужим і оповідання «Вишневий цвіт». Тут йдеться про те, як стара жінка врятувала дівчинку Машу, що потрапила в полон. Ця дівчина виявилась її родичкою. У бабусиній хатині цвіла вишнева гілочка, як символ непереможності і сили. Чоловіча дружба і самопожертва, мужність і порядність — це теми інших оповідань Станіслава Маринчика — «Партизанська пам'ять», «Рукавички», «Бабине літо». У них типові персонажі, прості сюжети, зрозуміла мова, захоплюючий виклад.

До першої збірки нашого земляка ввійшли також вірші: «Перше побачення» (1955), «Співає сніг», «Замріявсь я...» (1960), «Зимового ранку» (1965), «Надвечір'я», «Мати» (1970), «Я вже дід» (1985). Останній вірш «Береза коси зеленаві...» написаний в 1995 році і присвячений солдату-переможцю, тому:

«хто над світом
звитяги прапор підійняв,
хто вже ніколи не залишить,
солдатських незабутніх лав».

Хочеться сказати кілька слів і про кіносценарії Маринчика. Вони розповідають про наших сучасників, що плідно працюють як на колгоспній ниві («Версти Олександра Тири», «Вірність»), так і творять прекрасне на радість нащадкам. «Співець рідного краю» — про скульптора Василя Пилиповича Швидченка, «Творець незвичайного» — про Миколу Яковича Піщенка, умільця-керамічта з Ічні. Герой кіносценарію «Людина і дерево» — член Спілки художників України, різьбяр по дереву Антон Штепа.

Всі ці люди — дійсні особи, що живуть і творять на нашій чернігівській землі.

Хочеться вірити, що Станіслав Маринчик незабаром порадує нас новими творчими здобутками, адже дебют його можна вважати вдалим.

Наталя ВЕРЕНЯ.

ЩЕ ОДНА МАЛОВІДОМА СТОРІНКА МИНУЛОЇ ВІЙНИ

Закінчилась друга світова війна. Багато було написано художніх та документальних творів про цей страшний час. У книжках розповідалось про діючу армію, про партизанський рух, про підпілля та про роботу в тилу.

Але про один бік лихоліття намагались не згадувати зовсім або згадувати мимохідь.

Не всі в той час змогли евакуюватись у глибокий тил. І багато юнаків та дівчат нашої країни було насильно вивезено на примусові роботи до фашистської Німеччини. Не обійшло це тяжке випробування і молодь нашого краю.

Чернігівщина була окупована німецькими загарбниками у вересні 1941 року. П'ятдесят тисяч молодих чернігівців стали невільниками. Різна їм дісталась доля: декотрі з них стали остарбайтерами, працювали у бауерів, на заводах, дехто потрапив до концтаборів та тюрем, інші згоріли у крематоріях.

Та не хотіли змиритися з тим, що відбулось, молоді наші земляки. І в Німеччині вони шукали шляхи для боротьби проти фашизму: руйнували обладнання, тікали з таборів, брали участь в Русі Опору.

І добре, що багато імен цих людей повертаються із забуття, про них почали говорити і писати. Саме їм присвячена художньо-документальна повість Якова Ковальця «На Україну повернусь», яка вийшла у Чернігові в 1995 році.

Яків Феофанович Ковалець відомий в нашій області журналіст. Він народився 20 грудня 1946 року в селищі Талалаївці на півдні Чернігівщини. Закінчивши з відзнакою філологічний факультет Сумського педінституту, вчителював, працював у районній газеті, очолював лекторську групу обкому комсомолу. Нині — завідувач відділу патріотичного виховання газети «Гарт». Прозові та поетичні твори Я. Ковальця були надруковані у альманасі «Вітрила», колективних збірниках, журналах України, Польщі, Чувашії. Він автор книжок «Зірниці тривоги», «Не розлучаються двоє», «Росте тополя у Чернігові», «Стрічка на кубанці», «І вони оживуть» та ін. Підготував до друку публіцистично-дослідницьку книгу «Сіверський слід», збірку віршів про складну драматичну долю України «Веретено». У співавторстві із Л. Студьоновою написав книгу нарисів про Чернігівське підпілля «Заклинання сліду».

Єдиний від України журналіст Яків Ковалець взяв участь у відзначенні 50-річчя визволення в'язнів Бухенвальду. Він був там разом з колишніми в'язнями цього концтабору, такими, як А. Д. Шабель, І. Й. Смик, І. Є. Баранов, О. М. Шедько та іншими. Вони й стали ще раніше героями його повісті «На Україну повернусь».

Зі сторінок цієї невеликої, більш ніж скромно оформленої книги, звучать голоси цих людей. А. Шабель, голова обласної організації борців антифашистського опору, член президії Української Ради, в'язень 3-х фашистських таборів розповідає про створення у Чернігові обласної організації колишніх в'язнів концтаборів, борців антифашистського опору, про установчу конференцію цієї організації.

Далі ж колишні в'язні розповідають про те, як їх силоміць вивозили до Німеччини, яких знущань та поневірянь вони зазнали, та не скорилися, знаходили в собі сили боротися, шкодити ворогу на кожному кроці, хоча це їм і дорого коштувало. Вони чудом залишилися живими, перенісши на собі всі страхіття катівень гестапо та концтаборів.

У заключному розділі «Нескорена околиця» автор книги розповідає про повстання у Яцівському концтаборі на околиці Чернігова. Це важливо, бо багато чернігівців не знають про цю сторінку життя свого рідного міста.

У канву прозового твору органічно увійшли й поетичні рядки із циклу «Останній автобус на Бухенвальд». Вони не стали тут зайвими.

Але дещо недоречним здається в цій книжці — цитування офіційних документів про виплату компенсаційних платежів громадянам колишнього СРСР, про пенсії в'язням фашизму. Можливо, цей матеріал і потрібен, але його краще було б помістити в додатку до повісті.

Безсумнівно, ця книга являє певний інтерес для тих, хто вивчає історію Великої Вітчизняної війни на Чернігівщині.

Лариса ЧУДОВСЬКА.

КОНВАЛІЇ ЛЮБОВІ

В осінньому Чернігові, де все частіше дають про себе знати холодні, сірі дощі, запахло конваліями поезії про кохання. А розцвіли вони, світлі і чисті, в новій поетичній збірці відомого чернігівського поета Василя СТРУТИНСЬКОГО «Ожина з твоєї долоні». Вабить очі силует молодої, стрункої, довгокосої жінки, винесений на титульну сторінку книги.

Ожино, моя оживино!
Тебе оживиною зву.

Невже ще є такі розкішні коси в українок, невже ще її величність Любов не загубилася у нашому житті-хаосі, де все знецінюється? Ні! Стверджує поет — любов жива і вічне її джерело — це жінка.

Краплина теплоти —
це Ти,
Струмочок доброти —
теж Ти,
І річка швидкоплинна —
Ти.
І море — Ти,
яке не обійти.

Отож «Ожина з твоєї долоні» — це поетичний гімн любові і жінці. А цілющим джерелом для ліричного героя віршів залишається перше кохання.

...Сповіді іронія гірка,
Мов розквітла гілка
приморожена:
Справжню я любов усе шукав —
А знаходив
першої
продовження.

Ліричний герой прагне почуттів високих і любові небуденної, бо

...Чоловіки прагнуть глибокого вогню
кохання,
Щоб спалахнути яскравіше,
І потім довго
не обертатися
на попіл.

Який же ідеал жінки бачиться поету? А відповідь він дає цими поетичними рядками:

Стрічаються жіночі душі,
мов глиб земна,
Де вогонь,
Невичерпний,
Вічний.

Кохання до жінки у віршах переплітається з любов'ю до рідного краю, до тієї маленької батьківщини, де, як мовиться, зарита пуповина кожного з нас.

Сріблиста гілочка гіркого полину
Бентежно пахне стежкою додому...
Здається, ластівку смагляву обжену,
Аби скоріш на пагорок знайомий.
Тут кущ калиновий з дідівської руки
Жилаво закорінився у землю,
Душа криниці не зміліла за віки,
Котру від першоподиху приємлю.

Ліризмом, щирістю почуттів, світлим подихом весни віє від Василевих поезій, а ще — бунтом проти всього, що заважає людині жити повнокровним життям, бути щасливою на цій землі.

Світло білих беріз
Глиб душі осява,
Як прекрасно відчуть,
Що душа ще жива!

Звичайно, не всі вірші рівнозначні, а деякі, як і оцей, де є такі рядки

«Анітрохи тебе не любив,
Анітрохи мене не любила,
То чого ж, ніби два голуби,
В накрохмалене ліжко влетіли...».

було б краще записати на згадку в альбом якійсь привабливій особі жіночої статі, ніж виносити на всепрочитання.

Але більшість поезій дихає свіжістю, образністю, розмаїттям епітетів і метафор. Вони, як величальна коханню. А ще хороший подарунок, який зробив поет самому собі напередодні свого 50-річчя.

Хай же запахнуть Василеві вірші конваліями любові у багатогранному понятті цього слова усім, хто доторкнеться до його поетичного слова.

Валентина ГРОМОВА.